

A népzene és a műzene kapcsolata

Kozák Anita Mariann

Bartók Béla Zeneművészeti Intézet

Klasszikus-furulya, 2. évfolyam

Témavezető: Széplaki Zoltán-művésztanár

Tartalomjegyzék

Előszó

Mi is a népzene gyűjtés és mikor kezdődött?

A hangszeres népzene átfogóan (műzenei visszacsatolásokkal)

A népi furulya és a blockflöte felépítése, közös vonások

Műzenei példa (zenetörténeti kitéréssel) a fúzióra

Starck virginál könyv (Johann Wohlmuth) eredete

A Starck virginál könyv meghatározása

A virginál könyv magyar vonatkozásai

Összefoglalás

Előszó

Dolgozatom témája a népzene és műzene fúziója. A népzene egy megfoghatatlan „dolog”, amely az idők kezdete óta jelen van az emberek életében. Ám, a 19. század előtt nem volt szervezett gyűjtés és rendszerezés. Nagy átjárhatóság volt tapasztalható a népzene és a műzene között.

Mi is az a népzene? Számtalan tanulmány vitatja ezt a kérdést, de nem lehet pontos definícióval szolgálni. Bartók szavaival élve a népdal az amit „sokan és sokáig énekeltek”¹. A népzene lényeges történeti jelenség, nincsen saját, csak rá jellemző stílusa, hiszem minden kor stílusából nyert ki magának eszenciákat, kompatibilis azokkal. Jellemzője az állandó variálódás. Hatása van és volt a műzene minden fontosabb stílusára és ez fordítva is kimutatható. Szerzője, és alkotója ismeretlen, hiszen kialakulása és formálódása hosszú folyamatok eredménye. Például, rengeteg egyezés van a az adott korok „slágerei” és népdalai között, ez pedig azzal magyarázható, hogy a városból kiszűrődő dallamok összekeveredtek a vidéki lakosság fülében, saját dallamaikkal. A dallamok előadása stílusjegyeket vesz vagy újakat vesz, fel szinte teljesen átalakul. A 19. században megindult népköltészeti gyűjtések óta eredet s főként funkció szempontjából megkülönböztetik a mūdalt és a népdalt (korabeli kifejezéssel pórdal, köznép dala, parasztdal; ez utóbbi elnevezés máig fennmaradt), összefoglaló közös nevük a dal.

Mi is a nézenegyűjtés és mikor kezdődött el?

Bartókot idézve „Vagy másfélszáz évvel ezelőtt – mikor Európa-szerte felébredt az érdeklődés a falu művészete iránt és megindult a népdalgyűjtés – esztétikai szempontoknál egyéb aligha vezette a gyűjtőket. Az a cél adta kezükbe a tollat és papírost, hogy minél szebb, művészi szempontból minél értékesebb szövegekre, dallamokra tegyenek szert. Iparkodtak is a népdaloknak lehetőleg „eredeti”, „romlatlan” formájára rábukkanni; ha ez nem sikerült, akkor inkább több változatból próbálták meg a – szerintük – helyesebb alakot rekonstruálni.”²

¹ http://www.kiszely.hu/istvan_dr/018.html

² <http://mek.oszk.hu/05200/05222/html/gmbartok0006.html>

A népzene, a Monarchia számára a magyar nemzettudat megerősödését, az önkényuralommal való szembehelyezkedést és a nemzeti öntudat ébredését jelentette. Így tudatosan nem foglalkoztak ezzel, annál is inkább, mivel zenei hagyományunk nem támasztotta alá a magyarság finnugor származásának teóriáját. Révai Miklós, *ugyan* 1782-ben a pozsonyi Magyar Hírmondóban népdal-gyűjtési felhívást tett közzé, de ez süket fülekre talált - rossz korban keletkezett és túl korainak bizonyult. *Virágh Benedek* 1802-ben Kazinczyt kéri, hogy "egy-két strophát küldj nekem olyan parasztdalokból, melyet a csintalan szemérmetességű lyánkák, mikor fonnak dúdolnak",³ majd *Pálóczi Horváth Ádám* 1814-1815-ben közreadja, "a nép száján forgó régi énekeket", munkája vegyesen tartalmazott nép- és műdalokat. *Csokonai Vitéz Mihály* már 450 oldalnyi magyar népdalt gyűjtött össze - gyűjteménye sajnos örökre elveszett. Csokonai mellett Arany Jánost is meg kell említenünk, mint népzene-gyűjtőt. A gyermekkori népdalaiból csinált gyűjteményt Barthalus István kérésére, aki 1200 népdalt gyűjtött, kottázott le és adott ki ekkoriban. *Kultsár István* 1817-ben a *Hasznos Multságok*-ban újra szóvá teszi a "nemzeti dallok" gyűjtésének szükségességét; felhívása nyomán egyre több népeleti szokás és tájnyelvű írás, vers, itt-ott ének jelenik meg. 1896-ban pedig Vikár Béla gyűjtött először népzene gramofonnal, innentől számítjuk a modern népzene-kutatást. Bartók Béla is Vikár gyűjtéseinek vonalán indult el. Azt azért le kell szögeznünk, hogy ezek a gyűjtemények nem csak népdalokat, hanem nagy számban népies műdalokat is tartalmaznak.

Spontán írásbeliséget a melodiáriumokban és a XVII. századbeli virginál könyvekben láthatunk. A melodiáriumok öt vonalas füzetek voltak a diákok ezekbe jegyezték le az énekmesterek által feladott dalokat, kórus műveket és emelett a kedvenc dalaikat, a kor „slágereit”, tehát vokális zenei anyagokat. A Starck féle virginál könyvben pedig vokális zenei lejegyzéseket találhatunk. Itt nem annyira a dallam, mint a kísérő szólam lerögzítése lehetett a közvetlen cél. S ezzel már előre is mutattam dolgozatom egyik fő csapásának témájára a virginál könyvekre, pontosabban a Strack Virginál Könyvre.

³ http://www.kiszely.hu/istvan_dr/018.html

A hangszeres népzene átfogóan (műzenei visszacsatolásokkal)

Az instrumentális népzene általános elvi kérdései kevésbé tisztázottak és felgöngyölítettek, mint a vokálisé, mások a funkciók és formái is. Érvényes ez a hivatásos (vagy félhivatásos) zenészek által művelt hangszeres népzeneire, amely nemcsak századunkban, hanem a korábbi évszázadokban is (már csak a nyelvi korlátok hiánya miatt is) jobban ki volt téve műzenei hatásoknak, más népek zenéjével való keveredésnek, a vokális zenénél gyorsabb változásnak. Annak meghatározásában tehát, hogy a hangszeres népzeneben mi a nemzeti és mi a népi sokkal nehezebb dolgunk van, mint az énekes népzeneénél. Századunk megfigyelései szerint a hangszeres népzene két nagy csoportra oszthatjuk. Az egyik csoportba amatőr vagy legfeljebb félhivatásos parasztok tartoznak, a másikba túlnyomó részben félhivatásos vagy hivatásos cigányzenészek. A hangszeres hagyomány aktív őrzői és művelői ma – nagy általánossággal szólva – a cigányzenészek. Ők a hagyomány keretei közt a kiöregedett paraszti hangszeres zene mellett az időszerűt, az általában rangosnak elfogadott hangszeres népzenet képviselik. Hivatásos szórakoztatást – így a hivatásos szórakoztató zenélést is –, mint tisztességes emberhez méltatlan foglalkozást, Európa-szerte, de nálunk különösen, századunkig lenézték. Nem kis mértékben ez az oka annak, hogy a hangszeres népzene hivatásszerű művelése nálunk a cigányzenészeknek jutott; ezzel együtt ők váltak legfőbb örökösivé és hordozóivá a hajdani sokszínű magyar népi hangszeres hagyománynak is. A falusi cigányzenészek muzsikája tehát része a magyar népzenei hagyománynak. A századforduló tája óta nagy számban keletkezett vonós parasztbandák általában már a cigányokat tekintik követendő mintának. A cigányzenész réteget legfőképpen azért említettem meg, mert világos, hogy az ő „népzenejük” ihlette meg a világ számtalan zeneszerzőjét, a magyar nóták pedig szép számban folklorizálódtak, négysorossá váltak. S így itt is visszaigazolást találhatunk a népzene és a műzene tényleges kapcsolatára, ilyen módon is.

A népi furulya és a blockflöte felépítése, közös vonások, játéktechnika

Ha az instrumentális népzene és műzene kapcsolatát és átfedéseit hangszerek szempontjából akarjuk megközelíteni, akkor talán a népi és klasszikus furulya az a két

hangszer, amelyeken keresztül a legkielégítőbben megtehetjük ezt. Tehát hadd fessek fel a két hangszer felépítését és a hasonlóságokat a következő pár sorban.

A **népi furulya** kezdetben csupán perem furulya, a szélcsatorna csak későbbi fejlemény. Elsősorban szólóban ismeretes, de néhány esetben ütőhangszereket is hallhatunk mellette (pl. ütőgardony, dob). Gyimesben a furulyásokat gardony, míg a moldvai csángók furulya játékát dob kíséri. A vonószeneke megjelenése nem azt jelenti, hogy a furulya végleg kiszorult a muzsikálásból, csupán az uraktól átvett divatról van szó.

A népi furulyának, akár a klasszikus-furulyának számtalan elnevezése van. A csángók például sültünek⁴ hívják (süvöltő), míg az 1 m 5 cm hosszúságú, hosszú furulyát, a duntántúlon és az alföldön furuglyának, míg a rövid furulyát furullának, a törököknél pedig sipsiknek nevezik.

Elsődlegesen férfi hangszer, akárcsak a nagy barokk kori nagy angol furulya divat idején.

Az első népi furulyáról szóló írásos emlékünkből 1784-ből származik. A legtöbb parasztfurulyás a hat lyukkal ellátott, fából készült dugós furulyán játszik.⁵ A hangszer igen lényeges tulajdonsága, hogy miközben játszanak rajta sípja nem kifelé (mint a klasszikus-furulyáké), hanem éppen ellenkezőleg, befelé áll. Ennek segítségével, olyan hangképzés és technika alkalmazására van lehetőség, ami klasszikus furulyán nem használható.

Néhány szó a játéktechnikáról. A hangintenzitást és a hangszínt, a játékos ajkait a síp pereméhez illesztve az ajak helyzetétől függően széles spektrumban tudja változtatni. A hosszabb, kitartott hangok megszólaltatásánál az alsó ajkat a síp szélén tartja a játékos a hangszert előre hátra, mozgatja a furulya hosszanti tengelye mentén. Az ajak helyzete a

⁴ A duda, a furulya és a kanásztülök, A magyar hangszeres zene folklórja Szerkesztette Agócs Gergely, 37. oldal

⁵ A duda, a furulya és a kanásztülök, A magyar hangszeres zene folklórja Szerkesztette Agócs Gergely, 36. oldal

sípon periodikusan változik, és a hang ennek megfelelően változtatja a színét. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a hang „hullámzik”⁶.

A hangszín a népi furulyán való játszás fontos eleme. A furulyás kedve szerint és az adott tájegység hangzás „divatja” szerint változtathatja hangszer hangját az egészen érdeستől elkezdve az énekhangra elékeztetőig.

Ezen a furulya félén az oktáv váltás nem oktáv váltó lyukkal történik, mint a klasszikus furulyákon, hanem oktáv átfúvással. Az oktáv átfúvás pedig, annyit tesz, hogy a levegő fújás erősségének változtatásával váltjuk a hangfekvéseket.

Érdekes még továbbá tudni, hogy a népi furulyának sok esetben tánc kísérő szerepe volt. Általános elterjedését kiválóan bizonyítja, hogy a különböző népszokásokban (pl. kecsketáncoltatás) állandó helyet foglalt el. Ezzel magyarázható, hogy például a moldvai csángók a felhangos játék technika (tilinkón) nagyon nagy hangerőre törekvő változatát, magas hangfekvéseket és sok esetben erőteljes dünyögést⁷.

Klasszikus furulya: Tekintsük át a klasszikus furulya akusztikai tulajdonságait. A hangszer egy mind két végén nyitott cső, vagyis egy lineáris síp, hátul egy darab oktáv váltó lukacs káival, elöl pedig hét darab, játszó lyukkal ellátva. Ajaksípos, vagyis a hangot az éles peremnek ütköző légáram generálja, mozgó, szilárd elem, sem a hangszerben, sem a játékos testében nincs. Szélcsatorna, azaz a hangszertestben található kis csatorna cska vezeti a légáramot a lábiumba (ajaksíp). Itt meg jegyezném, hogy ugyan a népi furulyának is van szélcsatornája, de kicsi és nincs csőre, mint klasszikus testvérenek (flute a bec, franciául, csőrfurulya), így a népi furulyán a játékos ajkai a szolgálnak a szélcsatorna meghosszabbítására. Lineárisan (vonalszerűen) a hangszer tengelyére merőleges sík hullámokban terjed benne a hang. Mint már említettem hét darab játszólyukkal rendelkezik a népi furulyával ellentétben, amely hat, esetenként ötlyukú. Egy diatónikus skála (az egymás után következő hangok egy oktávot foglalnak magukba) eljátszásához hat darab, játszó lyuk is elegendő, mint a népi furulyákon. Ám, mivel a klasszikus furulya rendelkezik egy „nulladik”, úgynevezett

⁶ A duda, a furulya és a kanásztülök, A magyar hangszeres zene folklórja Szerkesztette Agócs Gergely, 361.-362.

⁷ A duda, a furulya és a kanásztülök, A magyar hangszeres zene folklórja Szerkesztette Agócs Gergely, 362.-364.

oktávvalt lyukkal, melyet hüvelyklyuknak is neveznek, lehetőség nyílik a regiszterek közti átfedésekre és a fogáskombinációk növelésére.⁸

A 15. század folyamán a kiforratlan középkori furulyából fejlődött ki a reneszánsz furulya. Teste egyetlen darabból áll hengeres alakja, alul kiszélesedik felül tompa csőrrel rendelkezik s felületet sima. Legelső hetedik lyuka kettőzött. Ablaka négyzet alakú, ettől hangja eléggé érdes, de jól alakítható⁹. Leginkább együtteseket alkotva használták őket és nem szóló hangszerként, ezért feltehetően oszlopos szerepet játszhattak a polgári muzsikálásban még a változást hozó 17. században is.

Ahogy a többi divatos műzenei hangszer, a klasszikusfurulya is nyomot hagyott a népi kultúrákban. A különböző tájegységek gyakorlatában a pár lyukú peremfurulyáktól a 7+1 lyukú furulyákig vezető folyamatos fejlődési folyamat figyelhető meg.

Műzenei példa (zenetörténeti kitéréssel) a fúzióra

Starck Virginál könyv (Johann Wohlmuth) eredete

Érdekes rátérni arra, hogy már ezek előtt több mint négyszáz évvel születtek lejegyzések és kéziratok melyekben fellelhető a magyaros dallamvilág és a népszájáról „lopott”, feldolgozott dallamok. Erre találhatunk példát a Starck virginál könyvben, mely 323 éve jelent meg, s gazdag zenetörténeti útmutatást kínál számunkra. A zenei lejegyzéseket is magában foglaló kézira Pray Sándor egyetemi tanár először az 1910-ben figyelt fel és be is mutatta még abban az évben, mégpedig a Soproni Nemzetőr 234. számában¹⁰. Ezt követően pedig az örökösök a városi múzeumnak ajándékozták a könyvet. A kézirat zenei részét Szabolcsi Bence nevezi legelőször virginál könyvnek. Ezzel kapcsolatban azonban számtalan probléma vetődik fel. A virginál könyv elnevezés arra utal, hogy zárt stílusról van szó és, hogy a kötet csak virginál darabokat foglal magába, ez azonban korántsem igaz, hiszen a zenei lejegyzések, az elméleti bevezetőt és az ötvenhat darabot tartalmazó Starck virginál könyv egy hatalmas kéziratnak, csupán egyharmad részét teszi ki, a többit pedig családi vonatkozású

⁸ Bali János: A Furulya 11. oldal

⁹ Bali János: A Furulya 46.-47. oldal

feljegyzések foglalják el. A részeket üres oldalak választják el egymástól, néhány helyen pedig jól látható, hogy egész lapokat távolítottak. A Starck kézirat 168 oldal terjedelmű, s ebből a virginál könyv 48 oldalt foglal el.

A könyv felépítése:

1-48 virginál könyv

49-88 üres oldalak (49-59ig meg vannak vonalazva, de nincs írva rájuk)

89-130 feljegyzések

131-140 ismét üres oldalak

141-162 ismét feljegyzések

163-168 üres oldalak (a 165. oldal össze van firkálva)

A Starck virginál könyv meghatározása

A könyv lejegyzője feltehetően Johann Wohlmuth, a kiváló orgonista és tanár, ez azonban mai napig vitatott kérdés. Wohlmuthról Payr készített bibliográfiát amiben Wohlmuth naplójának és a virginál könyv írásképeinek összehasonlítása alapján őt nevezi meg a könyv lejegyzőjének. Ezt azonban napjainkban nem tudjuk ellenőrizni, mivel a II. Világháború után feltehetően elveszett az említett napló. A könyvet főképp tabulatúrás írásmóddal jegyezték le. Azonban, a régi tabulatúrás írásmód helyett korszerűbb notációval, két kézre írt billentyűs szisztémával írta le a műveket. Ez az első magyarországi hangszeres tankönyv. Nem reprezentatív gyűjtemény, hanem módszertanilag megfelelően felépített tankönyvet akart összeállítani. Tudatosan törekedett arra, hogy sokféle műfajt mutasson be, hiszen a legtöbb tánc típust két darab mutatja be. A feltételezések szerint Wohlmuth tanítványa volt Johann Jacob Starck, kinek felmenői Ausztiából menekültek Sopronba a vallásüldözés kezdetén s az ő számára állította össze 1689-ben a tanulással előre haladtával egy ritmusban a virginál könyvet. A tankönyvre azért is volt szükség, mert a reformációt követően megnőtt a házi muzsikálás, rokon, barátok körében művelt hangszeres házi muzsikálás iránti

érdeklődés, ennek is köszönhető talán, hogy a könyvben található táncok közül sokban fedezhetünk fel magyaros dallamíveket, vagy akár egész témákat. Azt azért fontos megjegyeznünk, hogy ezek a táncok a nyugat-európai úgynevezett „divatzene” részét képezik. Ezek a példák a kamarazenei gyakorlatok részei, a virginálra történő alkalmazás ez időben kézenfekvő, mert ez volt a legegyszerűbb és egyik legismertebb lejegyzési mód. A tankönyv példatárában találhatók egyházi dalok, táncok és korálok is. Ezeket kiválóan el lehet játszhatóak reneszánsz furulyákon, ami kor városi muzsikálásának egyik fontos szereplője volt.

Felosztás szerint 24 tánc (courrantok, sarabandok, gavottok, bergamascák, berghauerek, balettek és salomon táncok), s ami számunkra ebből a legérdekesebb az ezek között található 4 magyar tánc. A Wohlmuthétól teljesen eltérő kézirat található a kötetben, például az erdélyi fejedelem magyar tánca (Ungarischer Tantz des Fürsten aus Sienbenbürger). Ami egyike a már fent említett 4 magyar táncoknak.

A virginál könyv magyar vonatkozásai

A kötetben 3-as sorszámmal jelölt Ungarischer¹¹ (magyar) tánc talán, minden zenével kicsit is foglalkozó ember fülében ismerősen, cseng s számtalanszor hallotta már. A népszerű dallam hangszeroktató könyvek kezdő darabjai között is gyakorta megtalálható. Azonban, míg például Beethoven 5. szimfóniájának fő motívumát mindenki azonosítani tudja a szerzővel és be tudja határolni mit is hall pontosan, addig ezt a dallamot habár majd mindenki ismeri, aligha tudná százból két ember megnevezni.

Mint kiderült, a dallam egy brassó megyei hétfalusi csángó tánchoz hasonlít, mely az úgynevezett „borica táncok” közé tartozik, s ezt csak a 20. században, egész pontosan 1986-ban Tatrang falujában gyűjtött Teszáry Miklós adatközlőtől, Könczey Csilla. Ezt a gyűjtést a mai napig nem adták ki. A szemügyre vett magyar táncdallam jobb kezes szólama C-kulcsos írással, a bal, pedig F-kulcsos tűnnek fel a könyvben. A soproni

¹¹ Starck Virginal Book (1689)

polgárság körében a 16.-17. században élénk muzsikálási gyakorlat uralkodott.¹² Az általam vizsgált táncot Wolmuth, mivel feltehetően tisztában volt vele, hogy egy népszerű régi magyar táncdallammal áll szemben, Ungarischer tanz-nak (magyar tánc) nevezte el és ezzel a címmel tette be kezdő tanítványainak szánt tankönyvének elejére. Azért ilyen tág értelemben vett elnevezéssel illette Wolmuth a dallamot, mert nem tudta pontosan milyen magyar táncról van szó. Más kéziratokban is meg jelent ez a népszerű tánczene például egy gdanski példány Ungaro néven jegyezte le egy 17. század végén lejegyzett változatát, egy német tabulatúra lejegyzés a 16. század végéről a Heiducken címet adta neki, melynek jelentése hajdútánc. Nagy valószínűséggel ekkoriban hazánkban e táncot mindenki hajdútáncként ismerte. A választott dallamunk formája megfelel az ungaresca formának (AAbbc)¹³. Wolmuth egy olyan régi hajdútánc dallamot jegyzett le a tankönyvnek szánt iromány elején, mely az 17. század végén az egyik legnépszerűbb táncdallamunk lehetett. Ezt bizonyítja, hogy a többségében németek által lakott Sopron, jeles orgonistája ismerte, valószínűleg a helyi magyar lakosság által ismerkedett meg vele. Feltehetően ezért vette be tankönyvébe. Itt kell megjegyezni, hogy az első ungaresca feljegyzések a 16. századból származnak, kizárólag nyugat-európából. (Pl: Paix, Phalése, Mainerio)

A **hajdútánc** a 16.-17. századi magyarországi gazdasági és katonai életben fontos szerepet játszó, hajdú katonák tánca volt, tehát úgynevezett fegyvertánc, de nem csak Magyarországon, hanem környékén is ismeretes tánc például majdnem megegyezik a lengyel kolmejka nevű táncsal. Egész Európára nagy hatással volt, főleg nyugaton találhatunk lejegyzéseket róla, sőt hamarabb jegyezték őket le ott, mint itt Magyarországon. A történeti források a tánc többféle funkciójáról is tájékoztatnak: győzelmi torok és udvari multságok virtuos, bemutató táncaként járták, de még csata közbeni hajdútánccról is tesznek említést. A történeti emlékekből a hajdútánc formai sajátosságai is kirajzolódnak. A fegyver (általában szekerce) forgatásával együtt járó, többnyire kötetlen szerkezetű, harcszerű, vívó mozzanatokkal átszőtt férfitáncot magánosan vagy csoportosan, összefogódzott körben s alkalmanként még párosan nővel is járták. Bár a konkrét tánclépésekről csak igen nagyvonalú feljegyzések vannak.

¹² Bárdos Kornél 1988, Sopron zenéje 16.- 18. században bp. 276-296

¹³ Arrabona múzeumi közlemény 46/2 (2008) Fajcsák Attila Egy hajdútán-dallamunk eredete 174. oldal

Virágzása, a 16. század második felétől egészen a Rákóczi szabadság harcig ível, a 18. század elejétől azonban már ritkábban találunk róla említést.

A Starck virginál könyv előbb említett dallama dúr-pentaton hangsorú¹⁴, korai hajdútánc típusunk egyik változata, mint már említettem, magyar földön rögzítették. Az akkor európai gyakorlathoz híven a páros ütemű dalt, egy páratlan ütemű követte, ezt nevezik propotionak. A **proportio** tulajdonképpen azt jelenti, hogy a páros lüktetésben íródott dallamot páratlan lüktetésben is leírják /eljátsszák.

Domokos Mária azt írja, hogy ezek után a hajdútáncok után nem volt proportio. Attól, hogy dallamunknak nincsen proportiója még játszhattak hozzá¹⁵, ugyan a késő középkori magyar muzsikálási gyakorlatban használtak a zenészek proportio modelleket a hajdútáncok után¹⁶. Táncunk páratlan ütemű változata követi páros dallamát és ütemszámát egyaránt. Sárosi Bálint azt írja legújabb rendszerezésében, hogy előtagja ahhoz dudanóta típushoz tartozik, amelynek első ütempárja az 5. fokra nyit, a második pedig első fokra zár¹⁷.

A 29-es sorszámmal jelölt magyar tánc, minden kétséget kizáróan egy erdélyi fejedelmi tánc, hiszen a kézirat keletkezésével egy időben megszülető Kájoni-kódexben is megtalálható, melyet Kájoni János erdélyi szerzetes állított össze Csíksomlyón. Az ebben lejegyzett zenei anyag betekintést nyújt a korabeli erdélyi értelmiség zenei világába. A kódexben találhatunk egyházi és világi, vokális és hangszeres, valamint jelen van benne a magyar, román és szlovák népdal is.

A tárgyalt kötetben található négy magyar tánc tehát a hajdútáncok stílus jegyeit viselik magukon. Mind a négy alapvetően negyed-es lüktetésű, előadásuk általában túlpontozott, kimerőbb, ugróstánc jellegű. A virginál könyvben található tabulatúrák a hajdútáncok stilizált dallamait tartalmazzák. Felismerhető bennük a kanásztáncok ritmusa és a dudazenék jellemző motivikája. Ez a tánc szilaj, dinamikus és dobogós jellegű és ez a kísérő zenében is megmutatkozik, tökéletesen visszaütköznek benne a magyaros táncok stílus jegyei.

¹⁴ Arrabona múzeumi közlemény 46/2 (2008) Fajcsák Attila Egy hajdútán-dallamunk eredete 175. oldal

¹⁵ Domokos Mária A 16.-17. század magyar tánczenéje 519. oldal

¹⁶ Martin György „Proporcio”- címszó Magyar Néprajzi Lexikon IV. Szerk.: Orrutay Gyula. Budapest

¹⁷ Sárosi Bálint A hangszeres magyar népzene 1996 99.-100. oldal

Tehát elmondhatjuk, hogy a virginál könyvben található magyar táncok letagadhatatlanul eredeztethetők konkrét dallamokból és stílusokból, melyek hatással voltak a műzenére.

Összegezve kijelenthetjük, hogy ez a virginál könyv igen jelentős zenetörténeti szempontból, hiszen nem csak arról kaphatunk világosabb képet, hogy ebben a korszakban hogyan alakult a zeneoktatás és az első tankönyv hogyan épült fel, hanem mintegy fűszerként arra is találhatunk utalás, hogy a népzene mely stílus jegyei és irányzatai voltak hatással az akkori műzenére. Igen szomorú azonban, hogy ez a remekmű nagyon sokáig nem forgott közkézen és igazából nem foglalkoztak vele jelentősen, pedig ez az egyik leggazdagabb zenetörténeti írásos emlékünks. Persze emellett jelentek meg más jelentős írások is például Eszterházy Pál által támogatott gyűjtemény a **Harmonia Cealestis**(1712), vagy a már említett **Kájoni Kódex**. Ezen kívül megemlítenék még két fontos felvidéki anyagot a **Lőcsei tabulatúrát**¹⁸(1660) és a **Vietoris Kódexet** (1687). Mégis úgy érzem, hogy számomra a Starck féle virginál könyv a legérdekesebb az említett források között.

Összefoglalás

Céлом az volt, hogy megközelítésből ízelítőt nyújtsak a két zenei világ kapcsolatáról és elválaszthatatlanságáról, akár népzenei, akár műzenei megközelítésből vizsgálódunk az eredmény ugyanaz az, a két világ igenis elválaszthatatlan egységet alkot.

Ahogy Szabolcsi Bence is fogalmazott „lemaradtunk”. Habár a 17. századi források javarészt hozzáférhetőek, csak hiányzik egy átfogó rendszerezés hiányzik. Ahogy a dolgozatomban is megpróbáltam rávilágítani, az említett 17. századi forrásokban talált anyagok között nagy az átjárhatóság és a variabilitás, így van ez egyes népzenei és műzenei dallamokkal is. Így hát ránk, vagyis a jövő nemzedékére marad a precíz feltárás és az összefüggések pontosabb felfestése. Biztos vagyok benne, hogy ha többen is átfogóbban foglalkoznának az általam felvetett témával, akkor eddig felfedezetlen dolgokkal állnánk szemben, amik esetlegesen keresztül húznák elődeink „számításait”

¹⁸ Farkas Ferenc és Czidra László készített belőle feldolgozásokat a 20. században.

ezzel kapcsolatban, s új dimenziókat nyitnának meg előttünk. Ezeket a dimenziókat megvizsgálva is kiaknázva reményeim szerint végül, egy, hanem is teljesen tisztázott, de mindenesetre világosabb képet kapnánk elődein zenéjéről és a népzene műzene fúziójáról, egymásra hatásáról. Végezetül mondhatjuk azt is, hogy a találgatások ideje lejárt, s a feladat adott, az ez iránt érdeklődők számára, mert a sok lehetőség ezzel a világgal kapcsolatban előttünk hever, csupán fel kell venni a leejtett fonalat és felgöngyölíteni azt.

Melléklet

1. kottapélda: Starck Virginal könyv 3as számú példája: Ungarischer Tanz/Magyar tánc Nagyfaluból (Borica dallam)
2. kottapélda: Starck Virginal könyv 4es számú példája: Ein anderer Undarischer Tanz
3. kottapélda: Starck Virginal könyv 29es számú példája: Erdélyi fejedelmi tánc (hajdútánc)

1. kottapélda

HÉTFALUSI GÁNGÓ TÁNC / BORICA TÁNC / BRASSÓ-HEGYE

The image shows a handwritten musical score on a page with ten five-line staves. The first two staves contain the notation for the piece. The first staff begins with a treble clef and a common time signature 'C'. The melody consists of a series of eighth and sixteenth notes, with some beamed together. The second staff continues the melody, ending with a double bar line. The remaining eight staves are empty.

2. Kottapéllda:

4.

Ein anderer ungarischer Tantz

Proportio

3.Kottapéllda:

29. [30.]

Ungerischer Tantz, des Fürsten auß Siebenbürgen

Proportion darauff

Képmelléklet:

1. Reneszánsz g-alt furulya

2. Népifurulya

Bibliográfia

A duda, a furulya és a kanásztülök, A magyar hangszeres zene folklórja Szerkesztette Agócs Gergely , Planétás kiadó 2011, ISBN 963 9014 87 7

Bali János: A furulya EMB Zeneműkiadó Kft. ISBN 978 330 747 3

Musicalia Danubiana MTA Zenetudományi Intézet: Stacrk Virginal Book (1689)
Compiled by Johann Wohlmuth

Szabolcsi Bence: A magyar zene története, Zeneműkiadó 1947

Szabolcsi Bence: Népzene és történelem, Zeneműkiadó 1951

Arrabona múzeumi közlemény 46/2 (2008) Kiadja: Győr-Moson-Soproni Megyei Múzeumok Igazgatóságai Palatic Nyomda és Kiadó Kft. ISSN 0517-1304

Van der Meer: angszerek Zeneműkiadó Kft. ISBN 963-330-670-1

http://titan.physx.u-szeged.hu/modszertan/oktatas/szakdolgozatok/09Szkd_Fiz-Biol_MolnarMilan.pdf

<http://fdb.hagyomanyokhaza.hu/WMDownload/1258937.wma>

http://titan.physx.u-szeged.hu/modszertan/oktatas/szakdolgozatok/09Szkd_Fiz-Biol_MolnarMilan.pdf

Lissznyay Julianna Hangszeres Gyűjteménye Műhelytanulmányok a magyar zenetörténethez Közreadja Tari Lujza MTA Zenetudományi Intézet Budapest 1990
Felelős kiadó: Falvy Zoltán ISBN 0209 9454

Paksa Katalin Magyar népzene-történet Balassi Kiadó 2008 ISBN 978 963 506 727 5

<http://www.youtube.com/watch?v=o9oJ9uBfj58>